שיחה בעיון (תשפ"ה - מהדורא ב')

וישלח – גיד־הנשה: עומק השגחת הקב"ה על ישראל

השיחה: חלק ל' שיחה א' לפרשת וישלח • siha.beiyoune@loubavitch.fr

הערה למגיד השיעור: שיחה זו חשובה מאוד להסברת חידוש תורת החסידות על עומק השגחתו הפרטית של הקב"ה על כל ברואי העולם בכלל, ועל עמו ישראל בפרט.

להעיר, שנושא זה שייך במיוחד לי"ט כסלו, מכיון שזהו אחד מהנושאים המרכזיים והמהותיים בחידוש תורת החסידות.

שיחה זו מיוסדת בעיקר על התוועדות ערב חג השבועות תשמ"ו (זכינו לוידאו ואודיו של התוועדות זו, תמצאו במדור 'הוספות' של האתר) וכן התוועדות שמחת תורה תשח"י. וכדאי ללמוד את הדברים במקורם, "טעמו וראו כי טוב ה'!". ותן לחכם ויחכם עוד.

הקדמה:

בפרשתנו מסופר איך יעקב אבינו, בשעה שהלך עם משפחתו מחרן לכיוון ארץ־ישראל, ידע שמחכה לו מפגש טעון מאוד עם אחיו עשיו הרוצה לנקום על לקיחת הברכות מאביהם יצחק.

יעקב התכונן בשלוש דרכים למפגש הטעון הזה: נתינת 'דורון' לאחיו כדי לפייסו, תפילה להקב"ה, ואם כל זה לא יעבוד - היה מוכן גם למלחמה חזיתית נגד אחיו עשיו.

בפועל, לפני שהספיק אפילו לפגוש אחיו, יעקב שכח 'פכים קטנים' בדרך, וחזר לבד לאותו מקום בו שכח חפציו (בהשאירו הנשים, הילדים והרכוש לפניו בדרך). כשחזר ממקום זה, פגש אותו בדרך שרו (מלאכו השמימי[1]) של עשיו והתחיל להילחם אתו[2].

מאבק זה ארך כל הלילה ויעקב הצליח לצאת כמעט בשלום ממנו, חוץ ממכה שקיבל בכף־ירכו[3], ושבגללה התחיל לצלוע ברגלו. כזֵכר למאורע זה, קובעת התורה מצווה חדשה (מהבודדות בחומש בראשית): מעתה - על בני ישראל אסור לאכול גיד־הנשה[4] בבהמה.

בשיעור זה נעמוד על מצווה זו הנראית בלתי־מובנת לגמרי: לכל לראש - מה צריכים בדיוק לזכור?, ואם כבר זוכרים - מהו הטעם שאוסרים דווקא לפי המקום המסוים בגוף בו הוכה יעקב?[5]

נלמד איך מצווה זו שונה לגמרי מכל המצוות, וטומנת בתוכה הוראה חשובה הנוגעת לחיינו הפרטיים והכלליים - עד היום הזה.

מקור 1:

בפרשתנו, מסופר איך במהלך מאבק יעקב נגד שרו של עשיו, כשראה המלאך שאינו יכול להפיל את יעקב, היכה אותו "בכף־ירכו", ולכן: "לֹא יֹאכְלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנָּשֶׁה, אֲשֶׁר עַל כַּף הַיָּרֵךְ, עַד הַיּוֹם הַזֶּה: כִּי נָגַע בְּכַף יֶרֶךְ יַעֲקֹב, בְּגִיד הַנָּשֶׁה".

היינו שהתורה מבארת בפרוטרוט הטעם לאיסור אכילת גיד־הנשה של כל בהמה הנאכלת עד היום: פשוט כדי להיזכר על מאבקו [ונצחונו] של יעקב נגד שרו של עשיו.

כשמעיינים בפרטים ההלכתיים של מצווה זו, רואים שפרטי מצווה זו נקבעו ממש בהתאם לפרטי סיפור מאבק יעקב.

[1] לכל העמים בעולם (ולאנשים החשובים) ישנו שר למעלה, שהוא בעצם מחליט ומכוון את המהלכים שיעשו למטה. העם היהודי לא כפוף לשרים אלה.

[2] במילים אחרות, ובדרך אפשר: לפני שהמלחמה מתנהלת פה למטה, היא מתנהלת דבר ראשון למעלה, כוחות הקדושה נגד כוחות הטומאה. וממילא, כשיעקב ניצח מלחמה זו למעלה, הניצחון היה כבר מובטח למעלה.

[3] "Creux de la hanche" בצרפתית. היינו, שבִּירך (Hanche) ישנו "כף", כמו שֶׁקֶע בתוכו. ושם הוכה יעקב. לפרט זה יהיה נפקא־מינא בהמשך השיעור.

[4] תרשים גיד־הנשה אצל בהמה כאן: https://goo.gl/HEUzJY

[5] ובמילים אחרות: אם היה מכה אותו על הרגל או על הפנים, לא היינו אוכלים גם הרגל או הפנים של הבהמה?! אתמהה! ברור, שיש כאן מסר חשוב ועמוק.

לדוגמא: כיון שיעקב הוכה ב'**בכף**־הירך', לכן מצווה זו לא נוהגת בעוף, מכיון שאין לו '**כף**־הירך' - שֶׁסַּע בתוך הירך...

כמו כן, ישנה מחלוקת בגמרא בין רבי יהודה וחכמים אם האיסור הוא רק בצד הימין או גם בצד שמאל של ירך הבהמה. יסוד מחלוקתם הוא בהבנת המאורע של יעקב: אם נאמר שהוכה מאחור ע"י המלאך - אם כן הוכה בשני הצדדים בבת־אחת, ואם נאמר שהוכה לפניו - משמע שהוכה רק בצד ימין...

מכל זה ברור, ש**פרטים** ההלכתיים של מצווה זו נקבעו בהתאם ל**פרטי־הפרטים** של הסיפור עם יעקב.

מקור 2:

והנה, על מצווה זו מבאר הרשב"ם שהיא נקבעה "לזכרון גבורתו של יעקב ונס שעשה לו הקב"ה - שלא מת [במאבק זה]". היינו שמצווה זו אינה מזכירה רק את ה**פרט** של המכה ב'כך־הירך', אלא מזכירה **כללות** הצלת יעקב מן המלאך.

והטעם שעושים זכר למלחמה זו דווקא, הוא כפי שמסביר ספר החינוך: "כדי שתהיה רמז לישראל שאף על פי שיסבלו צרות רבות בגליות מיד העמים ומיד בני עשו, שיהיו בטוחים שלא יאבדו, אלא לעולם יעמוד זרעם" עד ביאת גואל צדק.

וצריך ביאור: אם הטעם לקביעת הזכר לנס הוא מחמת היותו נס הצלה **כללי ביותר** המזכיר **השגחת הקב"ה** על עמו - היה מתאים יותר, לכאורה, לזכור את הנס באמצעות דבר המבטא את הצלת יעקב מהסכנה **בכללותה**[6], ולא באיסור אכילת גיד־הנשה, המציין רק פרט קטן ו**שולי** לגמרי בסיפור המאורע?[7]

מקור 3:

והביאור בזה: ובהקדים דהנה ידוע חידושו של הבעש"ט[8], שהשגחתו **הפרטית** של הקב"ה חלה על כל הברואים - לא רק על מין המְדבר, אלא גם על פרטֵי החי, הצומח והדומם.

ויתירה מזו מבאר הבעש"ט: כל תנועה **פרטית** של כל נברא **פרטי** ("גם תנועה אחת של דשא פרטי"[9]) - יש לה חלק בהשלמת הכוונה העליונה של הקב"ה בבריאה (ראה הערה[10]).

[6] בדיוק כשם שמזכירים יציאת מצרים ע"י מצוות ליל הסדר, ומעשה בראשית ע"י השביתה ממלאכה וקידוש השבת; דברים המזכירים על כללות המאורע.

[7] מה גם שיעקב נתרפא בזמן קצר מצליעתו, כלשון הכתוב "ויבא יעקב שלם".

[8] הובאה בכתר־שם־טוב, ספר בהוצאת קה"ת המלקט עיקרי התורות שנאמרו על־ידי הבעש"ט (חלק מהן בקבלה מאדמו"ר לאדמו"ר).

[9] במדור 'הוספות' תמצאו הסיפור המלא איך הראה הבעש"ט לתלמידיו עֵלה עץ שהלך עם הרוח עד למקום בו הועיל לתועלת מִסכנה... והצורה בה האדה"ז הסביר החידוש בסיפור זה, שהקב"ה מנהל לא רק התוצאה אלא גם הצורה בה העֵלה יבוא, ע"י הרוח או ע"י אדם וכו'. עיי"ש.

[10] לפני תורת החסידות היתה דעה מרווחת במחשבת ישראל, שאמנם אנו מאמינים שהקב"ה משגיח על כל מה שקורה בעולם (ודלא כטעות הכופרים ש"עזב ה' את הארץ" - ח"ו), אבל, ישנו חילוק בצורת ההשגחה של הקב"ה: על מין המְדבר - הקב"ה משגיח ורואה באופן פרטי (אינדיבידואלי) כל מה שקורה לכל אדם ואדם, משא"כ בשאר המינים - הקב"ה משגיח רק על "המין", היינו לוודא שהמין (החתול והעשב וכו') בכללותו נשאר קיים, בלי להסתכל כ"כ על מה שיעשה חתול ספציפי או עשב ספציפי הקיים בעולם...

בא הבעש"ט וחידש, שעל כל חלקיק העולם ישנה השגחה פרטית, ויש נפקא־מינא על כוונת בריאת העולם אם עשב זה התנועע לצד ימין או שמאל...

הרבי מביא משל מהעובדה שרואים אצל כל עקרת־בית מוצלחת: לא רק שהיא מפקחת על כל ה**פרטים** בביתה, וממודאת שהכול יתנהל בסדר **מדויק**, ושכול דבר יימצא בדיוק במיקום המתאים לו - בעצם כל פרט ופרט בביתה יש לו חלק

מקור 4:

אמנם, גם לשיטה זו של הבעש"ט, שישנה השגחה פרטית על **כל** הנבראים, בכל זאת, ישנו הבדל יסודי בין ההשגחה הפרטית על כל הברואים לבין ההשגחה על בני ישראל; וכפי שהרבי הקודם מביא בשם הבעש"ט, ש"ענין ההשגחה פרטית על עם קרובו יתברך - **אי אפשר לצייר ואי אפשר להבין**".

לכל לראש, החילוק הוא **בטיב ואופן** ההשגחה[11]: על עם ישראל הקב"ה משגיח "בשני עיניים", היינו שמראה בבירור (ע"י ניסים וכו') שמשגיח עליהם; משא"כ עבור שאר הנבראים, שמשגיח רק "בעין אחת" - בצורה שלאו דווקא מורגשת אצלם.

אכן, מלשון הבעש"ט ("אי אפשר לצייר ואי אפשר להבין") משמע שמדובר על השגחה מסוג **שונה לגמרי** על עם ישראל - לא רק שהיא יותר מורגשת, אלא היא **הרבה יותר נעלית**.

מקור 5:

ויש לומר הביאור בזה: ובהקדים שההבדל בין בני ישראל לשאר הברואים הוא, ש**רצונו ובחירתו** של הקב"ה בישראל הוא **בהם עצמם**, כמטרה[12] ולא כאמצעי (ועד כדי כך, שהקב"ה אומר לישראל "אהבתי אתכם" למעלה מטעם ודעת[13]...). משא"כ שאר הנבראים, שאינם אלא **אמצעי** כדי להביא לידי פועל מטרתו של הקב"ה בבריאת העולם[14].

מקור 6:

מכיון שבחירת הקב"ה בעם־ישראל אינה נובעת מטעם שכלי, אלא נובעת מכך שבחר בנו ו**רוצה** אותנו - הנה ידוע בעניין הרצון, שכאשר רוצים (ובוחרים) באיזה דבר, הרצון יכול להיות **בשווה** (באותו התוקף) בכל חלקי ופרטי הדבר, למרות שישנם חילוקים בחשיבותם ומעלתם של הפרטים - גם פרט הכי קטן נוגע להשלמת הרצון כמו הפרט ההכי חשוב![15]

[וכפי שרואים זאת גם במצוות התורה - המהווים **רצון** ה', שהמדרש אומר "לא תהא יושב ושוקל מצותיה של תורה, ורואה אי זו מצוה שכרה מרובה"... היינו, שמצד **רצון** ה', גם מצווה **שנראית** לנו פשוטה, היא חשובה להקב"ה באותה מידה כמצוות ש**נראות** לנו חשובות ועיקריות יותר].

מקור 7:

ועפ"ז יובן ביתר עומק ההבדל בין ישראל לשאר הברואים בעניין ההשגחה הפרטית:

בשאר הנבראים - מאחר שאינם אלא **אמצעי** כדי לשמש את ישראל (והתורה), חשיבותם של **פרטי** הנבראים תלויה במעלתם במסגרת תפקידם, ולכן גם ההשגחה עליהם היא בכל פרט **לפי מעלתו**; ואילו בבני־ישראל, שהתכלית היא בהם עצמם - ההשגחה אינה תלויה בחשיבותו של הפרט, אלא היא מתייחסת לכל פרט־ופרט במידה שווה לחלוטין[16].

מקור 8:

עפ"ז מובן הטעם לכך שהזיכרון להצלת יעקב נקבע דווקא סביב הכאת המלאך את יעקב בכף־הירך - פרט שהוא אכן קטן ושולי בכל הסיפור! - כדי לבטא בכך את אופן השגחתו של הקב"ה על יעקב (ועל בניו - בני ישראל): מדובר בהשגחה שאינה תלויה בחשיבותו של המאורע או הבן־אדם, אלא בהשגחת הקב"ה במידה שווה על כל פרטי חיי היהודי[17].

מקור 9:

ועדיין יש מקום לשאלה: אמנם כל הפרטים חשובים במידה שווה - אבל האם קביעת הזיכרון בפרט אחד בלבד אינה גורמת לחסרון בזיכרון ההצלה ב**כללותה**? סוף־סוף - גיד הנשה הוא רק פרט של המאורע![18]

והביאור בזה: על בני־ישראל נאמר "כי **חלק** ה' עמו"[19], וידוע המאמר "כשאתה תופס במקצת מן העצם - אתה תופס בכולו". ונמצא, שלא זו בלבד שההשגחה על כל פרט ופרט חשובה במידה שווה, אלא שההשגחה על כל יהודי "תופסת" את מלוא הקשר העצמי בין הקב"ה לבני ישראל, עד כדי כך שכל יהודי נחשב ל**עולם מלא**[20] ולדבר חשוב בפני עצמו.

ולכן נקבע הזכר להצלת יעקב דווקא בפרט קטן - להורות על העניין הכי עמוק[21] בהשגחת ושמירת הקב"ה על עמו ישראל, שגם בפרט הקטן והשולי ביותר תופסים את הכלל של עם ישראל [ושכל פרט של יהודי נוגע ממש **בפרטיות** לקב"ה![22]].

בכוונה **הכללית** של ניהול הבית - אין שום דבר חסר, ושום דבר מיותר בתוך הבית. על־אחת־כמה־וכמה שכן הדבר לגבי הקב"ה בהנהגת עולמו, כל פרט ופרט חשוב מאוד להשלמת המטרת **הכללית** של הקב"ה בבריאת העולם.
הרבי מסביר שישנו בעצם מקור לכך בגמרא (חולין סג, א): "ר' יוחנן, כי הוה חזי שָׁלָךְ (עוף השולה ואוכל דגים מן הים), אמר: 'משפטיך תהום רבה'", ומסביר רש"י: "שזמנתה שלך (cormoran) לשפוט ולעשות נקמתך בדגת הים להמית המזומנים למות". היינו שהקב"ה מסדר גם הדין של דג פרטי ע"י עוף פרטי וכו'. זוהי סוגיא רחבה מאוד בתורת החסידות, ובמדור 'הוספות' תמצאו רשימה של הרבי משנת תש"ג (נדפסה בלקו"ש ח"ח ע' 277), המסכמת כל השיטות על ההשגחה פרטית, וחידוש תורת החסידות. כדאי לעיין במכתב זה.

[11] ישנה השגחה "בשני עיניים": (תהלים לג: "**עֵינֵי ה'** אֶל צַדִּיקִים"), וישנה השגחה "בעין אחת": (תהלים לג: "הִנֵּה **עֵין ה'** אֶל יְרֵאָיו"), וכדלקמן.

[12] רש"י בראשית א, א: "[העולם נברא] בשביל התורה ובשביל ישראל". היינו שגם אם יהודי לא יקיים את מצוות התורה, עדיין היה כדאי לברוא אותו מכיון שהיהודי הוא מטרה **בו־בעצמו**, ולא רק **אמצעי** כדי להגיע לדבר אחר (קיום מצוות לדוגמא). הקב"ה בחר ביהודי ללא שום טעם ותכלית.

[13] מלאכי א, ב: "אֲהַבְתִּי אֶתְכֶם אָמַר ה'. וַאֲמַרְתֶּם: בַּמֶּה אֲהַבְתָּנוּ? הֲלוֹא אָח עֵשָׂו לְיַעֲקֹב! נְאֻם ה'. וָאֹהַב אֶת יַעֲקֹב".

[14] יש להתיישב כדי למצוא הצורה הכי נכונה להעביר נקודה זו לקהל. הדבר מובא רבות בחסידות (ראה לדוגמא בקונטרס ומעין מאמר ז' עם משל משתה המלך לשריו בו לבסוף גם העבדים וגם הכלבים ייהנו מהשיריים). לכאורה, הדרך הכי נכונה היא להתמקד בצורה חיובית, שיש לנו אחריות אדירה בעולם הזה, מכיון שאנחנו תכלית כשלעצמנו ופשוט בלתי ניתנים להחלפה!

[15] וכמובא המשל (מיוסד על מאמר ואני תפלתי תרצ"ד) לאדם שרוצה שיבנו עבורו ארמון, ונתן לאדריכלים הוראות מפורטות בכל פרטי החדרים והרהיטים. והיה, אם פרט אחד לא היה **בדיוק** כפי שהאדם ביקש ורצה (הצבע של החדר לא התאים בדיוק לרצונו...) - האדם יכעס ויאמר שרצונו לא נעשה **כלל**!

[16] במילים אחרות: אין חילוק בין יהודי קל־שבקלים לצדיק־שבצדיקים - על שניהם הקב"ה משגיח בצורה זהה לחלוטין. וזה חידוש עצום: הרי גם בגוף באדם לדוגמא (והרי בני־ישראל נמשלים לגוף־אחד גדול), לא מחשיבים בצורה שווה רפואת הצפורניים ורפואת הלב והמוח... ישנו דין קדימה לאברים החיוניים! וכאן הקב"ה אומר: גם יהודי בבחינת 'צפרניים' חשוב לי באותה מידה כצדיק...

[17] בדרך אפשר: היינו שגם אצל יעקב, אומר לו הקב"ה כל פרט ופרט הקורה בחַיֶּיךָ נוגע לי. גם דברים הנראים 'זוטות' ושלכאורה 'אין לעשות מזה עניין' (הרי סוף־סוף נתרפא!). אומר הקב"ה, כל פרט ופרט ממה שקורה אצלך ואצל בניך חשוב לי באותה מידה מהמאורעות והתחנות הכי חשובות בחיים.

[18] וגם אם רוצים להזכיר הנקודה הנ"ל של חשיבות הפרט, היה מקום לקבוע זיכרון **נוסף** בעניין כללי של נס ההצלה (בנוסף לגיד הנשה המזכיר את הפרט).

[19] היינו שלא רק שהקב"ה אוהב אותם, אלא שהם פשוט עצם אחד עמו יתברך.

[20] גמרא סנהדרין לז, א: "לפיכך נברא אדם יחידי, ללמדך .. שכל המקיים נפש אחת מישראל - מעלה עליו הכתוב כאילו קיים **עולם מלא**".

[21] המתגלה בעניינים שבהם באה לידי ביטוי האחדות שבין ישראל והקב"ה, כמו מאורע זה של יעקב שהיה עניין כללי ביותר בחיי יעקב.

[22] בדרך אפשר: ההוראה היא לכל לראש להבין את גודל הזכות והאחריות של כל יהודי, לדעת שהקב"ה בחר בו ואוהב אותו כבן יחיד ומתייחס לכל פרט מחייו [אולי יותר ממה שהיהודי עצמו מתייחס להם...]. בהתוועדות המקור, הרבי הזכיר מיד אחרי ביאור זה את חשיבות האהבת ישראל: "אוהב מה שהאהוב אוהב", וזוהי גם הוראה: להוסיף באחדותם של ישראל (שזה עוד יותר מאהבה, הם פשוט דבר אחד), ובכך להביא את הגואל תיכף ומיד ממש!